

LADISLAV HLADKÝ

Nekoliko sjećanja češkog povjesničara na profesora Iljasa Hadžibegovića

Danas, kad razmišljam o tome zašto je jedno od mojih stručnih područja postala povijest Bosne i Hercegovine, moram konstatirati da je važni faktor koji je na početku moje karijere bio presudan za problematiku kojoj ću se kao povjesničar posvetiti, bio susret s profesorom Iljasom Hadžibegovićem.

Prvi smo se put susreli u jesen 1987. godine u Pragu u povodu 21. sastanka čehoslovačko-jugoslavenske komisije povjesničara. Ta bilateralna znanstvena komisija, koja je djelovala od sredine 60-ih godina 20. stoljeća kako bi organizirala i razvijala uzajamnu suradnju među povjesničarima tadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i tadašnje Čehoslovačke, gotovo se četvrt stoljeća redovito sastajala i održavala (naizmjenice jednu godinu u Čehoslovačkoj, a drugu u Jugoslaviji) zajedničke znanstvene sastanke, na kojima se razgovaralo o različitim temama iz povijesti naroda obiju zemalja. Predavanja i rasprave s tih znanstvenih skupova objavljeni su u nizu zanimljivih i vrijednih stručnih zbirki. Profesor Hadžibegović aktivno je sudjelovao u radu komisije 70-ih i 80-ih godina. Godine 1986. bio je, na primjer, jedan od glavnih organizatora jubilarnog 20. sastanka, koji se održao u Sarajevu. Ja sam u to vrijeme bio sasvim mladi povjesničar. Na sastanku komisije u Pragu sudjelovao sam prvi put. Hadžibegovićeva osobnost odmah me privukla. Taj bosanski povjesničar bio mi je zanimljiv ne samo zbog svoje stručnosti, nego i zbog vrlo društvene, prijateljske naravi te karakterističnog decentnog smisla za humor. Istodobno je bio za mene oličenje još jedne vrlo važne, kako mi se u to vrijeme barem činilo, "bosanske" osobine: svoga naizgled anacionalnog ponašanja i stavova. To mi je bilo vrlo simpatično, ali i ne samo meni.

Iako su se sastanci čehoslovačko-jugoslavenske komisije povjesničara održavali u vrijeme socijalizma i svi su jugoslavenski članovi komisije tada službeno zastupali stav o "bratstvu i jedinstvu jugoslavenskih naroda", tijekom rasprave o nekim, osobito etničkim, pitanjima to je među njima često izazivalo jake emocije. Češkim organizatorima sastanaka zbog toga je bilo žao te su ustrajno pokušavali smiriti takve rasprave. U tome im je svesrdno pomagao Iljas Hadžibegović, koji se uvijek trudio ostati miran te nastale nacionalne sukobe skrenuti na šalu. Zbog tog svog nekonfliktnog pristupa i

vesele, društvene naravi bio je među češkim povjesničarima omiljen. Hadžibegović je 70-ih i 80-ih godina stvorio bliske, prijateljske kontakte prije svega s dr. Vladislavom Štastnýmjem, predsjednikom čehoslovačke sekcije čehoslovačko-jugoslavenske komisije, s dr. Miroslavom Šestákom, tajnikom čehoslovačke sekcije, profesorom Josefom Kolečkom sa Sveučilišta u Brnu te s nizom drugih čeških i slovačkih povjesničara.

Ja sam krajem 80-ih godina imao nepunih trideset godina i u to sam vrijeme pripremao tekst svoje doktorske disertacije o međusobnim odnosima čeških i jugoslavenskih pripadnika socijalno-demokratskog pokreta u Austro-Ugarskoj monarhiji. Prilikom obrade teme koristio sam relativno opsežna izdanja dokumenata o počecima radničkog pokreta pojedinačnih jugoslavenskih naroda, ali za osjećaj dubljeg razumijevanja problematike htio sam steći uvid i u ostali povijesni materijal, prije svega u primarne arhivske dokumente te u ondašnji južnoslavenski tisak. Profesor Hadžibegović ponudio mi je tada u Pragu mogućnost studijskog boravka u sarajevskim arhivima i knjižnicama, gdje se po njegovu mišljenju nalazila velika količina materijala o širokoj paleti aktivnosti Čeha u Bosni i Hercegovini na prijelazu 19. u 20. stoljeće. Na toj sam mu ponudi bio vrlo zahvalan.

Na svoj prvi studijski boravak u Bosnu i Hercegovinu stigao sam u jesen 1988. godine. Ilias Hadžibegović bio je tada ravnatelj Instituta za istoriju u Sarajevu. Sjećam se da je došao osobno me pozdraviti na sarajevski kolodvor. Iako je bio ravnatelj, došao je u sportskoj odjeći (u trapericama i tenisicama) i karakteristično veselo raspoložen. Dao mi je i novac za pokrivanje nekih troškova smještaja. U omotnici je bilo nekoliko milijuna dinara, što me na početku šokiralo, dok nisam shvatio da se radi o inflacijskim dinarima. I na drugi su način o meni u Sarajevu izvrsno brinuli. Bio sam smješten u hotelu Europa u središtu grada, a moj težak kovčeg pun knjiga, raznih arhivskih izvadaka i potrebnih rječnika u hotel mi je pomogao odnijeti u to vrijeme također mladi povjesničar Enes Pelidija.

Studijski boravak u Sarajevu bio je za mene vrlo koristan jer sam za svoju disertaciju pronašao puno zanimljivog materijala. Bosanska metropola u meni je ostavila mnogo ugodnih uspomena: grad s dotad meni nepoznatom orijentalnom arhitekturom i atmosferom sasvim prirodne nacionalne i kulturne tolerancije, izvanredno ljubazni i prijateljski nastrojeni zaposlenici Instituta za istoriju, Arhiva Bosne i Hercegovine, Narodne knjižnice i Filozofskog fakulteta Sarajevskog sveučilišta. Hadžibegovićeva briga o meni i još jednoj mladoj kolegici iz Graza, koja je u to vrijeme također boravila u Sarajevu, bila je odlična. Ne samo da je s nama često raspravljao o temama naših disertacija i pozivao nas na ručak i večeru, nego se sjećam da je čak nagovorio svog bliskog suradnika Ibrahima Karabegovića da nas preko vikenda vozi vlastitim automobilom u vrlo lijepe planine u okolici Sarajeva.

Godine 1988., zahvaljujući Hadžibegoviću, objavljen mi je prvi kratki članak u časopisu *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*

(L. Hladký: "Nekoliko čeških izvora o formiranju Socijaldemokratske partije u Bosni i Hercegovini", *Glasnik* XVIII, 1988, str. 155–167), a dvije godine kasnije jedna dulja studija u časopisu *Prilozi* ("Uzajamni kontakti među češkim i bosanskohercegovačkim radničkim pokretom pred prvi svjetski rat", *Prilozi* XXIV, br. 25–26, 1990, str. 187–204).

Stručno je područje profesora Hadžibegovića bila moderna jugoslavenska povijest, prije svega povijest političkog, gospodarskog i društvenog razvoja Bosne i Hercegovine za vrijeme Austro-Ugarske monarhije. Njegova knjiga *Postanak radničke klase u Bosni i Hercegovini i njen razvoj do 1914. godine* (Sarajevo, 1980) izazvala je, osobito zbog svoje široke baze izvora i bogate faktografije, zasluženu pažnju i među češkim povjesničarima. Pozitivnu recenziju za taj je rad objavio 1983. godine u praškom časopisu *Slovanský přehled* dr. Miroslav Šesták (*Slovanský přehled* LXIX, 1983, str. 410–412), vrlo dobar stručnjak za južnoslavensku povijest 19. stoljeća.

Iljas Hadžibegović pokušavao je kao ravnatelj Instituta za istoriju krajem 80-ih produbiti poznavanje austrougarskog razdoblja u povijesti Bosne i Hercegovine (kao i kasnijih faza povijesnog razvoja te zemlje) te je u vezi s tim nastojao ojačati suradnju s povjesničarima svih naroda koji su na prijelazu 19. u 20. stoljeće u Bosni i Hercegovini zajedno živjeli i sudjelovali u tadašnjoj gospodarskoj i društvenoj modernizaciji. Odatle i njegov velik interes za suradnju s povjesničarima iz Austrije, Mađarske, Čehoslovačke, Poljske i drugih zemalja. Iz istih je razloga Hadžibegović nastojao poboljšati i kadrovski sastav Instituta za istoriju. Sjećam se da je u to vrijeme bila u Institutu nekoliko godina zaposlena Tünde Polomik, Mađarica udana za sarajevskog Čeha. Uz ostale je jezike govorila i srpski odnosno hrvatski te mađarski i češki. U Institutu se specijalizirala za kulturnu povijest Bosne i Hercegovine u austrougarskom razdoblju. S njom i cijelom njezinom obitelji tada sam se u Sarajevu također družio.

Život Iljasa Hadžibegovića, kao i sudbina cijele Bosne i Hercegovine, teško je pogođen ratom u razdoblju od 1992. do 1995. Hadžibegovića, koji je godinama radio kao profesor povijesti na sarajevskom Filozofskom fakultetu, najviše je emocionalno dirnulo što su se njegovi studenti, kojima se prije rata s maksimalnom pažnjom posvećivao, razili na različite nacionalne strane – jedni su za vrijeme rata ostali u opkoljenom Sarajevu i pomagali u njegovoj obrani, a drugi su otišli u obližnje planine te sudjelovali u granatiranju i teroriziranju njegova stanovništva.

Psihički i fizički vrlo slabom Hadžibegoviću pomogli su tijekom rata austrijski povjesničari, koji su mu omogućili da napusti Sarajevo te, zahvaljujući stipendiji, dio rata proboravi u Beču. Mi, češki povjesničari, nismo imali takve financijske mogućnosti, ali svog bosanskog kolegu nismo zaboravili. Vrlo se dobro sjećam susreta s Hadžibegovićem u njegovu malom stanu u Beču kod Južnog kolodvora, kamo sam mu došao u posjet dok je rat u Sarajevu bjesnio (neposredno prije mene bio je kod

njega i dr. Miroslav Šesták). Bio je to prilično tužan sastanak s čovjekom slomljenog srca. Hadžibegoviću je neposredno prije rata objavljena u Sarajevu uspješna knjiga *Bosanskohercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20. stoljeća* (1. izdanje, Sarajevo 1991). Mi, njegovi prijatelji dobili smo tu knjigu od autora u Beču. Iz nje smo nakon povratka u Češku njezin opsežan i faktografski vrlo sveobuhvatan uvod preveli na češki te ga objavili u Pragu u časopisu *Slovanské historické studie* (I. Hadžibegović: "Bosenskohercegovačka města na rozhraní 19. a 20. století", *Slovanské historické studie* XXII, 1996, str. 199–319). Sarajevskog profesora time smo jako obradovali.

Tijek rata u Bosni i Hercegovini intenzivno sam pratio, a svoj stav prema ratu i stanovnicima te teško stradale zemlje pokušao sam izraziti u svojoj monografiji *Bosna i Hercegovina. Historie nešťastné země* [*Bosna i Hercegovina. Povijest nesretne zemlje*] (Brno, 1996), koja je prvi sveobuhvatni češki rad o povijesti Bosne i Hercegovine obrađenoj u širokom rasponu od srednjeg vijeka do potpisivanja tzv. Daytonskog sporazuma. Kasnije sam svoje studije o bosanskoj povijesti opširnije objavio u drugoj knjizi, pod nazivom *Bosenská otázka v 19. a 20. století* [*Bosansko pitanje u 19. i 20. stoljeću*] (Brno, 2005).

Nakon rata još sam nekoliko puta posjetio Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu, i opet sam boravio u arhivima i knjižnicama te sudjelovao na različitim znanstvenim skupovima. Profesor Ibrahim Karabegović, novi ravnatelj Instituta za istoriju na prijelazu 20. u 21. stoljeće, omogućio mi je da u časopisu *Prilozi* objavim neke druge članke i studije s bosanskom temom ("Češka historiografija o Bosni i Hercegovini (1980.–1998.)", *Prilozi* XXIX, 2000, str. 275–280; "T. G. Masaryk i Bosna i Hercegovina. Prilog historiji bosansko-čeških odnosa", *Prilozi* XXX, 2001, str. 117–141; "Odnos Čeha i Češke Republike prema Bosni i Hercegovini", *Prilozi* XXX, 2002, str. 165–177).

Prilikom svih posjeta Sarajevu trudio sam se susresti i s profesorom Hadžibegovićem te porazgovarati s njim. Sa mnom se, kada je bio zdrav, vrlo rado susretao, no to nisu bili baš radosni susreti. Hadžibegović je još uvijek predavao na Filozofskom fakultetu i odano je pomagao studentima i mladim povjesničarima (uključujući nekoliko Čeha koji su u to vrijeme došli u Sarajevo prikupiti materijal za svoje diplomске radove), ali nikada nije uspio u potpunosti obnoviti svoju vitalnost i životni optimizam. Da starog profesora barem malo razveselim, pričao sam mu o Češkoj, o njegovim češkim poznanicima te o mjestima koja je kod nas volio posjećivati. Potom sam slušao njegova sjećanja: na njegovo studiranje, putovanja u inozemstvo i susrete sa stranim kolegama, kod kojih nikad nije nedostajalo vina, veselog raspoloženja i komplimenata upućenih ženama ... U tim pričama i sjećanjima Hadžibegović je barem na trenutak postajao opet onaj čovjek kojeg sam poznavao iz vremena prije rata – čovjek koji je strastveno volio povijesnu struku i sam život.

Smrću profesora Iljasa Hadžibegovića bosanska je historiografija izgubila značajnu ličnost. Zahvaljujući svojoj velikoj marljivosti i iznimno ugodnoj naravi ostat će zauvijek u sjećanju svojih brojnih kolega i studenata, a osobito svojih čeških prijatelja!